

Зменшення використання інших мов українцями, може призвести до соціальних проблем. Попри це, зменшення використання саме російської мови набирає стрімких обертів. За останні декілька років популярність на території України рідної мови зросла до 69 %, раніше цей показник не перевищував 50 %.

Для України двомовність є надзвичайно важливим вмінням, адже вона є багатонаціональною країною. Вміння розуміти опонента та розмовляти на з ним його мовою є проявом щонайменше поваги. Але збереження та використання своєї національної мови є головною умовою збереження своєї національної ідентичності та державного суверенітету України.

Єрмак В. В., курсант 1-го курсу
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник: доцент кафедри
філософії права та юридичної логіки,
кандидат філософських наук
Носенко О. В.

ТОТАЛІТАРНИЙ РЕЖИМ І ЙОГО ВИДИ

Тоталітаризм як вид політичного режиму протягом свого існування викликав значну увагу в наукових колах. Одні вважали його найбільшим лихом ХХ ст., яке призвело до масових людських жертв, інші знаходили в ньому панацею від усіх державних проблем, запоруку стабільності.

У вітчизняній та зарубіжній літературі є чимало періодичних видань, журналів, які піднімають проблематику тоталітарного режиму, проте, жодна з них не присвячена визначенню закономірностей появи і розвитку тоталітаризму, як феномену ХХ століття.

Тоталітаризм – форма державного правління, для якої характерний повний контроль держави над економічним, політичним, духовним життям суспільства і приватним життям людини. Термін «тоталітаризм» походить від латинських слів «totalitas» – повнота, і «totalis» – весь, цілий, повний, що означає повне підпорядкування державі, тобто «етатизация».

Перші тоталітарні погляди з'являються в далекому минулому. Зародки теорій знаходимо у працях давньогрецького філософа Геракліта-необхідність загальної регуляції суспільства; політичних постулатах Платона-модель ідеальної держави. Деякі тоталітарні моменти в політичних доктринах Г. Бабефа, А. Сен-Сімона, Г. В. Ф. Гегеля, Н. Макіавеллі.

Значно збагатив ідею підпорядкування громадян державі французький філософ Ж. Руссо. Створення держави, означає поява «морального колективного цілого», або «політичного тіла», в якому як би розчиняється окрема людська особа. Якщо ж виникає непокоря, держава змушує «бути вільними», бо свобода виявляється відповідно до «загальної волі».

Німецький соціолог, правознавець М. Вебер вважав: виникненню тоталітаризму передують глибока криза, зникають передумови для системних конфліктів, а все суспільство об'єднується в єдине ціле.

Прагнення до повного контролю над суспільством було властиве багатьом деспотичним правителям. До тоталітарних режимів зараховуються династія Маур'їв в Індії (321–185 роки до н.е.), династія Цинь у Китаї (221–206 роки до н.е.), правління Чака над Зулу (1816–1828). Однак наведені вище тиранії залишалися в межах традиції і не користувалися масовою підтримкою. Практичне здійснення контролю держави стало можливим тільки в ХХ ст.

Слід зазначити, що на початку ХХ століття термін «тоталітаризм» вживали в позитивному значенні. Так, Дж. Амендола в 1923 році використав його для характеристики режиму Муссоліні в Італії. У статті «Доктрина фашизму» тоталітаризм постає як суспільство, де всі аспекти життя підпорядковані державній владі.

Уперше поняття «тоталітарний» наведено в томі Оксфордського словника (журнал «Контемпорарі ревью», 1933). Поступово в демократичних країнах Заходу термін отримує все більше поширення, використовується для означення фашистського та нацистського режимів в Італії й Німеччині, згодом СРСР. Початок утворення тоталітарного більшовицького режиму в Радянській Росії поклали дві події: розпуск Установчих зборів у січні 1918 року і початок «червоного терору» восени цього ж року.

Стосовно режиму в СРСР термін тоталітаризм вперше було застосовано у листопаді 1929 року англійською газетою «Таймс», проте напад гітлерівської Німеччини на СРСР змусили західних авторів дещо пом'якшити свої оцінки радянського режиму. З початком «холодної війни» комунізм почав розглядатися західними дослідниками як різновид тотальної ідеології, а радянська держава – як тоталітарна.

Деякі з учених вважали, тоталітаризм результатом розвитку усєї історії людства, починаючи з появи деспотичних режимів, хоча суть тоталітарної системи полягає у встановленні військово-бюрократичної диктатури, що захищає інтереси партійно-державного апарату іноді інтереси представників різних маргінальних груп чи декласованих елементів.

На політологічному симпозиумі (1952 року США), тоталітаризм був визнаний як «закрита і нерухома соціокультурна і політична структура, що контролюється з єдиного центру». У 1956 році виходить праця К. Фрідріха і З. Бжезінського «Тоталітарна диктатура й автократія».

Інша гіпотеза була проголошена у 1944 році в книзі Ф. Гайека «Дорога до рабства», а в 1951 році Ханна Арендт «Витоки тоталітаризму», розглядає нацистський концтабір як модель тоталітарного насильства.

Тоталітарні режими традиційно поділяють на «ліві» і «праві» форми. Правий режим отримав розвиток в Італії з 1922 року і в Німеччині з 1933 року після приходу до влади А.Гітлера. Найбільш яскравий приклад тоталітаризму в Азії – Китай періоду політики «великого стрибка», «культурна революція 2 Мао Цзедун (50–70-х рр.). Ліворадикальний (комуністичний) тоталітаризм утвердився в СРСР (період сталінізму 20–50-х рр.), в країнах Східної Європи і Азії, на Кубі.

Прикладом тоталітарного режиму є ідеологія комунізму, суть якої полягала у жорсткому військовому протидорстві з демократичними країнами. Комунізм не зміг виграти цю війну через нежиттєздатність своєї економіки, відсутність внутрішніх причин її розвитку, які забезпечили б належний рівень добробуту людей.

Деякі політологи виділяють третю форму тоталітаризму: часи останнього періоду правління ісламського лідера Аятоли Хомейні (1979–1989 рр. Іран) та режим встановлений в свій час

талібами в Афганістані. Своєрідними гібридними типами тоталітаризму були також режими М. Каддафі в Лівії і

С. Хусейна в Іраку. У цих режимах був представлений симбіоз теократичного (ісламського) і елементів тоталітаризму соціалістичного типу.

Тоталітаризм – це деспотичний режим ХХ століття. Протягом 30-х, а потім другої половини 40-х років тільки в Європі тоталітарні та наближені до них режими були встановлені у 17 країнах з 27. У деяких країнах – Іспанії, Португалії, Греції – фашистські режими у послабленій формі існували до середини 70-х років.

Тоталітаризм в усіх його різновидах став причиною величезних людських страждань. Йому в жертву було принесено понад 100 млн. людських життів. І хоч між фашизмом та комунізмом є чималі відмінності, як політичні системи ці два різновиди мають багато спільного, що й дало змогу політологам звести їх під одне визначення тоталітаризму.

У сучасному світі існують авторитарні режими, які мають ряд різновидностей: теократичний – Іран (1979); неототалітарний режим в умовах існування масових політичних партій (Мексика); військове правління; персоніфікований режим, (Саддам Хусейн в Іраку); монархія (Марокко, Йорданія, Саудівська Аравія та ін.). Проте, не всі монархії авторитарні. В Європі – Англія, Норвегія, Швеція, Данія, Бельгія, Люксембург, Іспанія – монархії, що існують в системах парламентської демократії.

Історичний факт, авторитарний режим на Кубі еволюціонував в тоталітарний політичний режим. Водночас авторитаризм в Іспанії, Південній Кореї, Аргентині, Чилі поступово еволюціонував в демократію.

Чим же відрізняються авторитарні системи від тоталітаризму? Найважливіша відмінність а полягає в тому, що авторитарна влада не має тоталітарних амбіцій. Авторитарні режими не мають єдиної ідеології, а вони швидше засновані на розмитій концепції національного інтересу.

Проміжне місце між демократією і тоталітаризмом займають авторитарні політичні системи. У процесі функціонування механізмів тоталітарної держави масовий терор

виступає інструментальним чинником, який притаманний лише для етапів тоталітарної революції і її автократії.

Так, ідеологія в тоталітарній державі виконує завдання масової легітимації режиму. Вирізняється наявністю каральних органів, замість правоохоронних; для маніпуляції свідомістю, створюється культ особи, який знаходиться на рівні з Богом, і є панацеєю від усіх проблем.

Між фашизмом і нацизмом існують істотні відмінності: наприклад фашистський режим в Італії використовував теорію верховенства держави, а націонал соціалістичний – теорію верховенства нації або нації-держави. На відміну від нацистського, фашистський режим в Італії відрізнявся прагненням зберегти традиційні структури, що підтверджують так звані Латеранські угоди (1929) між Муссоліні й Ватиканом, в той час у Німеччині ці структури знищувалися, або замінювалися на маріонеткові.

Підсумовуючи викладене, потрібно зазначити, що тоталітаризм можливо розглядати і як соціальну систему, і як суспільно-політичний і соціально-економічний лад, і як ідеологію. Більш того, не можна не погодитися з тими вченими, які вважають, що тоталітаризм – результат розвитку усієї історії людства, починаючи з появи деспотичних режимів. Однак реальні умови для формування тоталітарних режимів, все ж таки, з'явилися лише на початку ХХ ст. з переростанням традиційного суспільства в індустріальне, з розвиненням його виробничих сил та НТР, виникненням та розвитком загальної кризи індустріального суспільства, а основними різновидами тоталітарних режимів ХХ ст. стали фашизм, нацизм і комунізм.

З огляду на це, ознаками тоталітарної політичної системи є загальна ідеологія, монополія однієї політичної партії, контроль над економікою, організований терор і переслідування інакодумців. Методи, які застосовуються під час тоталітарного управління державою, є досить різноманітними, окрім того, вони наділені ознаками, притаманними лише їм. На жаль, слід констатувати, що практичне застосування деяких із цих методів наявні навіть у тих державах сучасності, політичний режим яких ми характеризуємо як демократично-правовий.